

INSTRUMENTE DE SECURITATE APLICABILE SOLUȚIONĂRII CONFLICTULUI TRANSNISTREAN: EVOLUȚIE ȘI TRANSFORMARE

Victor JUC

Republica Moldova, Chișinău
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Chișinău, Republica Moldova
doctor habilitat, profesor universitar
e-mail: juc.victor@gmail.com
ORCID-ID: 0000-0002-4413-2940

Irina BOȚA

Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova / Institutul Național de Informații și Securitate „Bogdan, Întemeietorul Moldovei”
masterandă
e-mail: irinabota29@gmail.com
ORCID-ID: 0000-0003-4863-6449

Renata COZONAC

Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova
doctorandă
e-mail: bookchamber.md@gmail.com
ORCID-ID: 0000-0002-2233-6352

The Republic of Moldova as an independent state was formed as a result of a dramatic event in the twentieth century - the dismemberment of the Soviet Union, which existed only 70 years due to the functionality of several factors, one consisting of the violent nature of the totalitarian political regime. The Soviet Union being a multiethnic state, it incorporated in its composition several peoples and ethnic groups, which suffered many misfortunes, with millions of victims, and experienced a complex decline, political, socio-economic and cultural.

The collapse of the Soviet state generated armed conflicts, provoked by the union center, one of which is the conflict in the eastern districts of the Republic of Moldova, called Transnistrian and characterized by armed confrontations during the active period of March-July 1992. The main goal of the Russian Federation is to -keep the political and geopolitical influence in this area, called post-Soviet, of Europe, taking over and developing the imperialist expansionist tendencies.

Keywords: Republic of Moldova, transnistrian conflict, national state, integrity.

Statul independent Republica Moldova s-a format ca urmare a unui eveniment dramatic din secolul XX – dezmembrarea Uniunii Sovietice, care a existat doar 70 de ani datorită funcționalității mai multor factori, unul constând în caracterul violent al regimului politic de tip totalitar. Uniunea Sovietică fiind un stat multiethnic, a încorporat în componența sa mai multe popoare și etnii, care au avut de suferit numeroase nenorociri, cu milioane de victime, și au cunoscut un declin complex, de ordin politic, social-economic și cultural.

Prăbușirea statului sovietic a generat conflicte armate, provocate de centrul unional, unul dintre care este conflictul din raioanele de est ale Republicii Moldova, numit transnistrean și caracterizat de confruntări armate în perioada activă din martie-iulie 1992. Scopul principal al Federației Ruse constă în a-și păstra influența politică și geopolitică în acest areal, numit postsovietic, al Europei, preluând și dezvoltând tendințele imperiale expansioniste.

Începutul conflictului transnistrean s-a manifestat deschis în vara anului 1989, atunci când s-a cristalizat confruntarea a două tendințe de dezvoltare social-politică a republicii unionale: radicală și conservatoare. Coordonata radicală a fost reprezentată de curentul național și democratic, care s-a constituit în Mișcarea Democratică. Această orientare se baza pe sprijinul etnicilor români – moldovenii care au fost supuși unui proces de profundă deznaționalizare prin intermediul politicii de rusificare. Curentul conservator a fost reprezentat de o parte a grupurilor/minorităților etnice și de nomenclatura comunistă, tendința care a fost exprimată politic de Mișcarea internaționalistă din Moldova, denumită „interfront” [10, p. 4], care se pronunța pentru păstrarea modelului sovietic, ignorând într-o mare măsură particularitățile etno-culturale specifice poporului autohton, făcând ca în viața culturală-spirituală să domine limba rusă și istoria străinilor, în special a rușilor, motiv pentru care interfrontul dorea păstrarea Moldovei sovietice în componența Uniunii Sovietice.

Astfel, cele două tendințe ale politicii de restructurare în Moldova sovietică s-au manifestat prin grevele lingvistice din anul 1989. Vom nota că încercările Interfrontului de a modifica regimul politic au întâmpinat indignarea majorității populației din republică și drept urmare, s-a desfășurat mitingul de amploare deosebită (27 august 1989, Chișinău), denumit „Marea Adunare Națională”: aproximativ 300 mii de oameni din toată țara s-au adunat pentru a susține proiectele de lege privind acordarea de statut oficial a limbii române și trecerea ei la grafia limbii latină.

Aprobarea legislației lingvistice și a însemnelor național-statale (drapelul de stat și stema de stat), declararea suveranității și a independenței Republicii Moldova au fost tratate de autoritățile tiraspolene și reprezentanții complexului militar-industrial unional ca fiind acțiuni de românizare forțată și formă de discriminare a minorităților etnice.

Logica și obiectivele forțelor proimperiale erau următoarele: în contextul agravării conflictului politic din raioanele de est ale Republicii Moldova, grupurile și minoritățile etnice vor solicita „ajutorul frățesc” al Federației Ruse, în condițiile că Republica Moldova a fost percepută ca zonă de interes special pentru Rusia. Din punct de vedere economic, poziția Federației Ruse a fost redusă de la o putere regională, cu mari dificultăți la capitolul dezvoltare social-economică.

Toamna anului 1991 a fost o perioadă de consolidare a regimurilor separatiste de pe teritoriul suveran al Republicii Moldova, a conducere nu reușea să facă față amenințării privind integritatea sa teritorială [10, p. 4]. Guvernul Republicii Moldova a fost privat de dreptul de a exercita jurisdicția sa pe o parte din teritoriul suveran, manifestându-se o strânsă coordonare dintre liderii separatiști din raioanele de sud (Găgăuzia) și din raioanele de est (autoritățile tiraspolene), adică cei care acționau în strânsă legătură și cu autoritățile militare sovietice de la Bolgrad.

Separatiștii tiraspoleni au înfăptuit o lovitură de stat la nivel local, acaparând clădirile comitetului executiv raional Dubăsari, a procuraturii și judecătoriei, au blocat clădirea poliției. Începând din toamna anului 1991, Republica Moldova a fost atrasă într-un conflict armat de carater politic. La 2 martie 1992, a început faza activă a conflictului armat, războiul de pe Nistru

a provocat pierderi însemnate, cele mai grele fiind cele omenești. Unele estimări denotă că în această perioadă și-au pierdut viața circa 1000 de persoane, peste 2000 au fost rănite, iar numărul refugiaților au fost de aproximativ 110 000 de oameni. Pierderile materiale ale republicii au constituit circa 12 miliarde ruble.

La 21 iulie 1992, la Moscova, a fost semnat Acordul „Cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului armat din regiunea transnistreană a Republicii Moldova”. Documentul semnat de către președinții Mircea Snegur și Boris Elțin, denumit oficial „Convenția cu privire la principiile de reglementare pașnică a conflictului armat din regiunea transnistreană a Republicii Moldova”, prevedea încetarea imediată a focului, crearea unei „zone de securitate”, constituirea unor forțe de menținere a păcii din militari ai Rusiei, Republicii Moldova și regimului tiraspolean. Primul Președinte al Republicii Moldova a precizat să prin semnarea acestui act, Federația Rusă și-a recunoscut calitatea de stat agresor [1].

Documentul trebuia să fie unul decisiv, conflictul trebuia să fie reglementat, iar cele două maluri reîntregite [8]. Constatăm că zona de securitate creată în scopul de a despărți forțele aflate în conflict, nu este una demilitarizată și nici sigură, atestându-se încălcarea frecventă a Acordului moldo-rus din 1992, singurul document cu putere juridică în zona de securitate din setul întreg de documente semnate în cadrul procesului de negocieri. În cadrul acestui act, urma să fie asigurate nu doar pacea, dar și libertatea de circulație, care să creeze condiții necesare pentru desfășurarea pașnică a procesului de reglementare politică a conflictului.

Din punct de vedere al consecințelor juridice și politice, elementul vulnerabil și contradictoriu al Acordului este crearea unui mecanism instituțional (departamental) de îndeplinire a sarcinilor documentului (prevederilor articolului 2).

În ceea ce privește „grupurile de observatori militari” și împuternicirile acestora, Acordul face doar o singură referință: deși au fost create aceste grupuri la momentul încheierii documentului în conformitate cu „înțelegerile anterioare, inclusiv cvadripartide”, vor fi utilizate de către Comisie în activitățile sale, iar Acordul semnat doar fixează faptul existenței acestor împuterniciri, astfel propagând selectiv acțiunea sa nu doar asupra evenimentelor viitoare, ci și anterioare [3].

O greșeală semnificativă a Acordului din punct de vedere juridic este lipsa unei definiții clare și precise a părților. Există un șir de părți specificate în Acord: „părțile în conflict” (art. 1), „părțile participante la îndeplinirea prezentului Acord” (alin. (2) al art. 1), „trei părți, participante la reglementare” (alin. (1) al art. 1), „părțile” (art. 6, 7, 8), „părțile contractante” (art. 8). Se formează situația când responsabilitatea pentru îndeplinirea Acordului cade pe umerii diverselor părți implicate, cu o configurație permanent schimbătoare. În același timp, soarta Acordului din 21 iulie 1992, în conformitate cu prevederile sale, este hotărâtă de către „părți” și „părțile contractante”, în sensul de probabilitate mare: Republica Moldova și Federația Rusă.

Câteva neclarități apar din cauza prevederilor privind unitățile Armatei a 14-a a forțelor armate ale Federației Ruse înscrise nu prea organic în conținutul documentului (art. 4). Incontestabil rămâne faptul stabilirii de către Acord a corelației juridice dintre obiectul nemijlocit al înțelegerilor atinse și prezența Armatei a 14-a în regiunea transnistreană.

Cauza principală a lipsei de progres în procesul de reglementare a problemei transnistrene o constituie poziția obstrucționistă și intransigentă a liderilor secesioniști de la Tiraspol. Aceste „marionete rusești de la Tiraspol”, după cum a afirmat analistul politic Oazu Nantoi, aflându-se la masa de negocieri au o singură obligațiune: să spună doar „nu”, iar formatul de negocieri pentalateral este o capcană pentru Republica Moldova din simplul motiv că acest format este unul formal – din anul 2000 și până în prezent nu s-a obținut nici o decizie pozitivă pentru Republica Moldova.

Vom sublinia că problematica transnistreană a fost negociată la 28 aprilie 1994, declarația semnată de președintele Mircea Snegur și liderul autorităților nerecunoscute de la Tiraspol, Igor Smirnov, fiind primul act în care s-a consemnat necesitatea definirii statului juridic al raioanelor de est și de a elabora un program etapizat de constituire și realizare a relațiilor juridico-statale.

La începutul anului 1993, Sovietul Suprem al nerecunoscutei republici moldovenești nistrene a adoptat rezoluția nr. 276 „Cu privire la formarea Confederației Republicii Moldova”. În conformitate cu aceasta, autoritățile nerecunoscute ale regiunii transnistrene acceptau să fie parte a Moldovei doar în cadrul unei confederații formată din două state independente cu statut egal – republica moldovenească nistreană și Republica Moldova. Ulterior, în procesul de negociere a statutului regiunii transnistrene, Tiraspolul a insistat asupra egalității statutului său cu cel al Chișinăului în cadrul statului moldovenesc [4]. Conform art. 110 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova: „Localităților din stînga Nistrului le pot fi atribuite forme și condiții speciale de autonomie în conformitate cu statutul special adoptat prin lege organică” [5].

Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa a fost mediatorul principal în căutarea soluțiilor conflictului transnistrean, pronunțându-se pentru acordarea regiunii transnistrene a unui statut special cu împuterniciri de autoguvernare. Relațiile dintre autoritățile constituționale și cele tiraspolene urma a fi determinată de competențele distribuite între centru și regiune: competențele raioanelor din stînga Nistrului se refereau la administrația regiunii, legislație regională, buget, simboluri regionale (folosite alături de cele de stat), educație și cultură [4].

Alt document menit să contribuie la identificarea soluțiilor pentru reglementarea conflictului, denumit și „Memorandumul Primakov”, semnat la 8 mai 1997, de către președintele Republicii Moldova, Petru Lucinschi, și liderul tiraspolean, Igor Smirnov, cu medierea Federației Ruse, Ucrainei și OSCE. Potrivit clauzei finale a Memorandumului, relațiile dintre Republica Moldova și administrația tiraspoleană vor fi dezvoltate în cadrul unui stat comun, în interiorul granițelor fostei RSS Moldovenești. Federația Rusă și Ucraina au declarat disponibilitatea de a deveni garanți ai respectării statutului raioanelor de est, precum și a prevederilor Memorandumului. Părțile se angajau să susțină stabilirea raporturilor juridice comune: coordonarea deciziilor reciproce în privind delimitarea frontierei administrative, protejarea securității reciproce, participarea administrației tiraspolene în procesul de realizare a politicii externe a Republicii Moldova. De asemenea, Memorandumul a dat dreptul administrației de a efectua în mod independent activități economice externe, deși mai târziu aceste prevederi ale Memorandumului au constituit „mărul discordiei” între cele două părți [6].

Vom preciza că în anul 1996, președintele Mircea Snegur refuzase să pună semnătură pe document pe care îl considera „o cedare a Chișinăului în fața grupului separatist tiraspolean”. Însă ulterior, președintele Petru Lucinschi a făcut acest demers, afirmând că nu este un document decisiv, ci unul care deblochează negocierile. Părțile au stabilit să creeze două grupuri de experți, care vor pregăti documentul de bază privind statutul juridic al transnistriei și, respectiv, se vor ocupa de ameliorarea situației economice. Președintele propunea să fie lichidate posturile vamale și de grăniceri de pe Nistru, Tiraspolul urma să asigure condiții de studiere în baza grafiei latine pentru elevii care doresc acest lucru și să transfere cazul I. Ilașcu către Procuratura Generală a Republicii Moldova [2]. În anul 1999 urma să constituie începutul rezolvării principalei probleme și anume, elaborarea documentelor privind statutul special al raioanelor de est și a garanțiilor respectării viitorului statut.

Eforturile de elaborare a conceptului de „stat comun” urmau să continue și în anul 2000 cu un proiect nou de reglementare a conflictului transnistrean – Acord cu privire la bazele relațiilor între Republica Moldova și Transnistria, numit „proiect Primakov”. Din cauza omiterii spațiului comun din domeniul apărării, proiectul a fost respins atât la Chișinău, cât și Tiraspol [9, p. 46].

Un alt act de dialog dintre autoritățile constituționale și administrația tiraspoleană a fost reluat în următorul an. La 16 februarie 2001, la Harkov, s-a pus accent pe unul dintre principiile privind problematica transnistreană și anume, păstrarea suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova.

La 15 mai 2001, președintele Vladimir Voronin a emis un decret cu privire la soluționarea conflictului transnistrean. Însă un proiect privind regiunea transnistreană a fost respins, argumentul principal fiind că documentul contravine înțelegerilor Memorandumului din

8 mai 1997. Proiectul menționează despre „statul comun”, dar include particularități ale statului unitar, iar autoritățile tiraspolene vin cu un proiect propriu [11, p. 502], procesul negocierii între părți fiind întrerupt.

Data fiind situație creată, Republica Moldova a decis să recurgă la negocieri directe cu Federația Rusă, însă este propus al memorandum, numit „Memorandumul Kozak” [12, p. 129]. Acest proiect urma să transforme Republica Moldova într-o federație asimetrică sub denumirea „Republica Federativă Moldova”. Relațiile dintre centrul federal și subiecții autonomi erau reglementate de trei tipuri de competențe – ale federației, ale subiecților autonomi și mixte.

Memorandumul Kozak conținea mai multe carențe, care practic subminau suveranitatea Republicii Moldova și anume: în conformitate cu articolele 9 și 10, cei doi subiecți autonomi – republica moldovenească nistreană și formațiunea teritorial-autonomă Găgăuzia – urmau să obțină pârgă de a bloca orice acțiune decizională a autorităților centrale. Inițial, președintele Republicii Moldova, Vladimir Voronin a acceptat semnarea acestui proiect, dar sub presiunea străzii și a reticenței statelor și instituțiilor occidentale, a refuzat să-l semneze. Respingerea în noiembrie 2003 a Memorandumului Kozak de către Republica Moldova a însemnat, practic, sfârșitul negocierilor privind statutul regiunii transnistrene pentru o perioadă nedeterminată [4].

Anul 2005 devine semnificativ prin adoptarea Legii cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria) [7]. Formatul „5+2” s-a aflat, practic, într-o paralizie până anul 2012. Ulterior, s-au reînceput negocierile, dar nu prin prisma factorul politic, ci a grupului de lucru, ancorat mai mult pe discutarea politicilor, pe probleme de securitate economică, pe asigurare socială, prin intermediul anumitor proiecte din partea Uniunii Europene și, în special, a Organizației Națiunilor Unite. La 17-18 aprilie 2012 au avut loc reuniunile la Viena, unde au fost stabilite principiile și procedurile procesului de negocieri pentru realizarea politicii propuse de autoritățile constituționale: probleme socio-economice; juridice și umanitare, apărarea drepturilor omului; reglementarea generală a conflictului, inclusiv aspecte politice, instituționale și de securitate [9]. Aspectul important în negocieri care rămâne a fi evitată este schimbarea misiunii de pacificare de pe Nistru din una militară, în una civilă.

Însăși formatul de existență, de dezvoltare socială a raioanelor de est este același din perioada Uniunii Sovietice. Este susținută nu doar economia regiunii de către Federația Rusă, politica de apărare și securitate a regimului separatist este sprijinită financiar din mai multe surse. Conform datelor oficiale din 2018 ale autorităților separatiste, 20,7 % din toate cheltuielile din regiunea transnistreană sunt dedicate sectorului de apărare, securității și ordinii publice (circa 31,6 % sunt alocate pentru apărare și 68,4% pentru securitate și ordine publică)

În concluzie subliniem că statul independent Republica Moldova rămâne a fi în continuare vulnerabil în fața amenințărilor și riscurilor. Pentru consolidarea instituțională și a securității este nevoie de susținere internațională și acțiuni concrete atât din partea instituțiilor statului, cât și a întregii societăți.

BIBLIOGRAFIE

1. Asociația Avocaților Orașului New York, *Dezghețarea unui conflict înghețat: Aspecte legale ale crizei separatiste din Moldova*, Comitetul Special pentru Afaceri Europene, Misiunea Moldova (https://statistica.gov.md/publications/137/ro/Raport_Transnistria_Meyer_rom.pdf).
2. BASIUL, V. 1997: *De sărăcie, autobuze de „turiști” migrau spre țări străine*, Radio Europa Liberă Moldova, 2016 (<https://moldova.europalibera.org/a/27901952.html>).
3. CERBA, V. *Analiza juridică și consecințele semnării Acordului moldo-rus din 1992 de încetare a focului la Nistru: Probleme existente în procesul de reglementare a deferendului transnistrean*, Legea și viața, 2016.

- (https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/4_11_%20Analiza%20juridica%20si%20consecintele%20semnarii%20acordului%20moldo-rus%20din%201992%20de%20incetare%20a%20focului%20la%20Nistru.pdf).
4. CIOBANU, N. *Provocările conflictului transnistrean pentru securitatea națională și vectorul de dezvoltare european al Republicii Moldova*, Academia de Administrare Publică (<http://aap.gov.md/files/publicatii/ri+/articole/19/3.pdf>).
 5. Constituția Republicii Moldova, p. 97.
(https://presedinte.md/app/webroot/Constitutia_RM/Constitutia_RM_RO.pdf)
 6. Memorandumul de la Moscova din 1997
(https://www.wikiwand.com/ro/Memorandumul_de_la_Moscova_din_1997).
 7. Legea nr. 173 din 22.07.2005 cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria)
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=16014&lang=ro
 8. TĂBĂRANU, I. *INFOGRAFIC: Acordul de încetare a focului din 1992, ce am semnat și cu ce ne-am ales*.
<https://zonadesecuritate.md/infografic-acordul-de-incetare-a-focului-din-1992-ce-am-semnat-si-cu-ce-ne-am-ales/>
 9. TĂBĂRȚĂ, I. *Evaluarea diacronică a documentelor semnate de Chișinău în procesul de reglementare a problematicii transnistrene*, IDIS „Viitorul”, Chișinău, 2018.
 10. ȚĂRANU, A., GRIBINCEA, M. *Conflictul transnistrean, Culegere de documente și materiale*, Vol. I (1989-1993).
 11. Проект Приднестровской Молдавской Республики. 2001 г. Țăranu A., Gribincea M. *Conflictul transnistrean. Culegere de documente și materiale (1989- 2012)*, Volumul II (1994 - 2002), Editura Lexon-Prim, Chișinău, 2013, p. 502.
 12. Меморандум об основных принципах государственного устройства объединенного государства, 16 ноября 2003 г. Anatol Țăranu, Mihai Gribincea. *Conflictul transnistrean. Culegere de documente și materiale. (1989 - 2012). Volumul - III (2003 - 2006)*. Editura Lexon-Prim, Chișinău, 2014, p. 129.